

Fiskebåten som arbeidsplass

– med fokus på helse – miljø- og sikkerhet

AV EDEL ÅSJORD,
rådgiver i Norges Fiskarlag

I begynnelsen av dette århundre skrev Johan Bojer «Den siste viking», den store romanen om den norske fiskeren. Her møter vi skårungen Lars på lofot-fiske med faren, høvedsmannen Krist-aver og fiskekamera-tene fra Helgelandskysten. Arbeidsmiljøet for fiskerne den gangen hadde mange av de samme trekk ved seg som preger fiskeryrket i dag.

Selvfølgelig er båtene blitt bedre på disse hundre årene. Kristaver og mennene hans måtte sove i en gissen løftning der vind og kulde gufset inn fra alle kanter. Matbiten og kaffen måtte de ta på tofta med snø og sjøsprøyt attåt. Hvis Kristaver, Jakob pinadø med litlfoten, Kaneles Goman og de andre kunne ta hyre på et moderne fiskefartøy i dag og oppleve komforten der, ville de knapt tro sine egne øyne.

Det er ingen tvil om at arbeidsmiljøet til fiskerne har oppnådd enorme forbedringer siden Kristaver og hans menn seilte inn i Trollfjorden for å slåss mot «dampskipsfiskerne» i 1880.

Det som fortsatt preger fiskeryrket nå som før er spenningen ved å fangste, mangfoldet, fellesskapet om bord, å drive fiske i kamp med naturelementene.

Men også lange arbeidsdager, en del er hjemmefra i ukesvis, kulde og mørke vinterstid, hardt arbeid og strenge krav til hverandre er en del av fiskerens hverdag. Alle må gjøre sitt da som nå.

Teknologi og samfunn

I dag er båtene blitt færre, og fiskerne er færre. Ved utgangen av 2002 var det registrert i alt 10 649 fiskefartøyer,

hvorav 8165 dekte fartøyer og 2847 åpne båter. Bare en del av det store antall registrerte fartøyer brukes i helårsfiske. I 2002 besto den helårsdrevne fiskeflåte av 2206 fartøyer, dvs. fartøyer som har drevet fiske i minst 30 uker. Innen fiskeriene har vi hatt en rivende teknologisk utvikling, hvor fartøy i dag har en svært stor fangstkapasitet i forhold til antall mann om bord. Mange arbeidsoppgaver utføres nå av maskiner hvor vi før hadde flere mann til oppgaven.

Teknologien tvang også fram reguleringer av fisket, noe som ikke var tema for 100 år siden. Havet var et uttømmelig matkammer da, hvor alle som ville kunne drive fiske. I dag må en fisker forholde seg til reguleringer av ymse slag, til deltakeradgang og kvoterettigheter, kontroll og håndheving, regelverk knyttet til kvalitet og mattrygghet, drift og konstruksjon av fartøy. I tillegg har vi hatt en fremvekst av lovverk og forskrifter som gjelder HMS – Helse – miljø og sikkerhet – for å nevne noe. Det stilles store krav til en fisker i dag – på mange ulike områder utenom selve fiske/fangst-arbeidet.

Arbeidsoperasjoner har endret seg svært mye som følge av ny teknologi, og fiskeryrket er slik sett noe helt annen i dag enn tidligere. Fiskeryrket utøves også svært ulikt avhengig av type fartøy man drifter på og driftsform.

På slutten av 80-tallet ble det gjennomført en stor Helse-og arbeidsmiljøundersøkelse blant fiskerne. Ca. 77 prosent av fiskerne svarte at de er svært godt fornøyd med arbeidet som fisker, og tre av fire fiskere syntes båtene er en meget god eller stort sett god arbeidsplass. Vi har ingen slik undersøkelse av nyere dato, men det generelle inntrykket er at de som velger fiskeryrket ofte trives og forblir i yrket over lang tid, hvor de lever med både oppgangs-og nedgangstider. Fiskerne har en egen evne til omstilling og til å tilpasse seg nye rammebetingelser.

Med fiskebåten som arbeidsplass

Uansett teknologisk utvikling så er fortsatt fiskeryrket røft på mange vis. Fiskerne er utsatt for støy, risting, trekk, kulde, fuktighet, tunge løft, skader etc. Helsen påvirkes av mange forhold, som livsstil, arbeidsplass og egen evne til å ta vare på seg selv. Jeg vil i det følgende se på enkelte faktorer som kan påvirke helsesituasjonen for fiskerne i dagens fiskeflåte.

Syn

Ofte kan det være dårlig belysning om bord på en fiskebåt. I tillegg til dårlig lys, kommer ofte et klima som gjør det enda vanskeligere å se. Tåke, snø, regn og sjødrev kan redusere sikten, også for nærarbeid. Hardt vær kan også redusere synsevnen på grunn av sammenkniping og renning av øynene. Derfor er det ekstra viktig at nettopp fiskebåten har godt arbeidslys. Godt lys om bord bedrer helsa og fremmer trivselen på mange måter. Men først og fremst øker den sikkerheten. Mange skader skyldes at arbeid eller ferdsel om bord ikke har skjedd under god nok belysning.

Lyd

Det er mye fin lyd på havet. Terna som skriker, måker, larven av stillhet... Men også lyden fra dieselmotoren som knurrer... Men det er også mye annen ulyd om bord. Vi har i dag fiskefartøy med en høy grad av automatisering på arbeidsområder hvor man før brukte ren muskelkraft. Det er målt støynivåer som kan skade hørselen både i styrhuset, på arbeidsdekket og i maskinrommet.

De viktigste støykildene om bord er motoranlegg/maskinrom, propeller, hydraulikkanlegg, og bruk av fiskeredskap. På større fartøyer med maskinelt fangstbehandlingsutstyr om bord, er det en rekke støykilder som sløye-, kutte- og fileteringsmaskiner samt transportband. Skippe-

Sildefiske i Nordsjøen

ren i styrhuset utsettes for støy fra instrumentene. Ofte brukes flere sendere samtidig med meget høyt volum, for å overdøve andre støyende instrumenter.

Faren for ulykker øker i et arbeidsmiljø med støy. Støyen tar mye av oppmerksomheten. Den gjør det vanskelig å oppfatte varsellyder og meldinger. Støyen kan også ha skadet hørselen til de som jobber der. Støy blir særskilt risikabel i fiskebåter hvor det dreier seg om lagarbeid, og hvor samtale og rop er viktige for sikkerheten. Mye støy kan også gå ut over trivselen og kan føre til at man forttere blir sliten.

La det svinge...

«Det begynner å skavle om baugen. Det fosser kvitt på begge sider, dette er bør. Å segle er mange ting, og nå kjenner karene igjen den gode krislinga gjennom all kroppen, og de ser på hverandre og flirer»

(Johan Bojer – Den siste viking)

Bølgene i havet er stort sett de samme nå som før... Fiskebåten vil alltid være en arbeidsplass i bevegelse. Noen dager mer i bevegelse enn andre dager! Det finnes undersøkelser av hvordan fartøybevegelsene påvirker kroppen og helsa til fiskeren.

I styggvær med sterke og brå fartøysbevegelser krever det mye muskelarbeid å holde balansen. Man bruker energi og muskler på å holde seg oppeist. Dermed blir det mindre krefter igjen til det egentlige arbeidet. Balansering består således i at musklene og nervene i hele kroppen er i «alarmberedskap» klar til å møte en plutselig, uventet bevegelse.

Enkelte muskel/senegrupper står i samme spenningstilstand over lengre tid. Visse muskler trekkes sammen og slappes av i løpet av sekunder ved øyeblikkelig balansekrav. I det lange løp kan dette muskel- og senearbeidet føre til slitasje. Det merker man ved at man er mer støl og sliten etter en dag i grovsjø enn etter en dag med havblikk.

Slitasje

«Men ryggene krummer seg, bena spenner i, ansiktene vrir seg, det her er tungt, hal i – å hoi!»

(Johan Bojer – Den siste viking)

Problemet for folk flest i det moderne velferdssamfunnet er ikke for mye, men for lite kroppsarbeid. Men for mye og for lite er like galt. Som ellers i kroppen er det balansen mellom evne og krav som avgjør om du holder deg frisk eller blir syk.

En del fiskere er i god form. Imidlertid er arbeidsoppgavene svært ulike om bord avhengig av type fartøy du jobber

Sjarkfiskere

på. En del av de større fartøyene har egne trimrom om bord, slik at mannskapet skal ha muligheten til å trene mens de er om bord.

Vi vet at fiskere ofte daglig må ta tunge løft, at de jobber i bøyde og vridde stillinger, har arbeid som medfører gjentatte og ensformige bevegelser, og opplever stamping, rulling og hiving. Slitasjeskader er en av de hyppigste diagnosene fiskerne får. De vanligste slitasjesykdommene fiskerne får er ryggglidelser, skulderplager, slitasje i ledd, muskelsmerter og betennelser i sener.

Kjemikaliebruk

«Hendene var ynkelig såre og stive, men Kaneles Goman hadde lært ham å sette dem inn med tjære og talg»

(Johan Bojer – Den siste viking)

Fiskerne bruker i dag mange løsemidler til mange oppgaver om bord og på land. I motsetning til før hvor tjære og talg var løsningen på det meste,

- Rengjøring av båt og bruk
- Avfetting av redskap, motor og mekanisk utstyr
- Fjerning av maling, lakk, gummi, plast og lim.

Enkelte former for motorbrensel, hydrauliske væsker, antifrysevæsker, maling, lakk og impregneringsstoffer inneholder løsemidler. Fiskerne har såpass mye kontakt med løsemidler at de gjør klokt i å sette seg inn i helserisikoen, og lære seg å forebygge løsemiddelskade.

Både helsefaren og brannfaren kan reduseres ved riktig oppbevaring av løsemidlene.

Før og nå...

Fortsatt lever vi av havet. Men vi lever på et annet vis. Vi har i dag en differensiert fiskeflåte hvor vi har et mangfold av fiskefartøy både mht. størrelse og driftsform. Samlet sett sto den tradisjonelle fiskerinæringa for ca. 12 milliarder av eksportverdien på sjømat (2001), hvorav torsk sto for 5,6 milliarder, sild for 3,4 milliarder og makrell for 2,9 milliarder. I tillegg kommer fangst av andre arter.

Dette har norske fiskere bidratt til. De menneskelige ressursene som ligger bak er fiskerinæringens fremtid.

Kilde:

Per Fugelli og Halvard Aasjord: Fiskernes Arbeidsmiljøbok

Har du kommentarer, reaksjoner eller spørsmål om artikkelen? Inspirerer den deg til å skrive noe selv? Ansvarlig redaktør for denne artikkelen har vært Anders Svensson. Kontakt ham på anders.svensson@bo.nhn.no